

En zo vaak we in de donkerste dagen zongen 'Wij heffen 't hoofd omhoog / en zullen d' eerkroon dragen', dan gingen de geslagen hoofden opwaarts en we durfden de duistere toekomst weer in.'¹

In de bezettingsjaren 'zongen (wij)', zo schreef Buskes, 'altijd opnieuw:

'Geduchte God, hoor mijn gebeden,
strijd voor mijn recht en maak mij vrij
van hen die vol arglistigheden
gerechtigheid en trouw vertreden,
opdat mijn ziel Uw naam belij
en U geheiligd zij' -

maar wanneer hij daarbij opmerkt dat het zingen juist van deze Psalm 'geen nationaal sentiment maar geloofsbelijdenis' was,² dan zijn wij geneigd, te veronderstellen dat die geloofsbelijdenis bij veruit de meeste kerkgangers niet van het nationaal sentiment losgemaakt kon worden. 'Strijd voor mijn recht en maak mij vrij' - zo zongen de Geuzen in hun strijd tegen de koning van Spanje, zo zong men nu in zijn strijd tegen de nationaal-socialistische overheerser.

Van verheerlijking van het kerkelijk verzet dient men zich overigens te onthouden. Zij die er midden in stonden, deden dat ook.

Het moge dan waar zijn dat het in de katholieke wereld, voorzover bekend, nimmer gebeurd is dat een mandement in een van de kerken of kapellen *niet* voorgelezen werd, daar staat tegenover dat sommigen zich in die wereld wel eens ergerden aan de mate waarin anderen niet de eigen verantwoordelijkheid op zich namen maar zich achter het Episcopaat verscholen. 'Er was', aldus de biograaf van mgr. de Jong, 'ook op onverwacht hoge plaatsen soms een irriterend geroep om dekking', en hij citeert een katholiek journalist: 'De ironie van de tijdsomstandigheden wilde dat personen die vóór de oorlog tot de meest zelfstandigen behoorden, bij elke voorkomende moeilijkheid zich stuurloos en onzeker voelden.'³ Terecht, dunkt ons, heeft Aukes dit gebrek aan zelfstandigheid in verband gebracht met de structuur van de toenmalige katholieke wereld: 'de vrome oud-vaderlandse traditie met het te strak in de klerikale leidsels gemende lekendom . . . Mondigheid in geestelijke zaken is nu eenmaal niet van de ene op de andere dag aangewend.'⁴

¹ G. van Veldhuizen: 'Het kerkje op de hoek' in *Het nevelgordijn opgetrokken. De classis Rotterdam der Nederlandse Hervormde Kerk tijdens de oorlog* (1946), p. 24. ² J. J. Buskes: *Waar stond de kerk? Schets van het kerkelijk verzet* (1947), p. 22. ³ H. W. F. Aukes: *Kardinaal de Jong*, p. 460. ⁴ A.v.